

Fakta om E-BÖCKER

Fakta om e-böcker

© 2008, Specialpedagogiska skolmyndigheten

Projektledare: Maritha Angermund

Manus: Maritha Angermund

Illustrationer: Per Matsson

Formgivning: Plan 2

Tryck: Edita 2008

ISBN: 978-91-28-00041-3 (tryckt), 978-91-28-00042-0 (pdf)

Best.nr: 74

Förord

När vi talar om en bok tänker vi oftast på en tryckt text försedd med pärmar. Boken kan vara skönlitterär, men den kan också vara till exempel ett läromedel. Bokens form är ständigt under förändring. När vi i den här skriften talar om en bok, menar vi ett offentligt litterärt verk, som sedan kan finnas i olika former. Den digitala tekniken har öppnat för nya möjligheter och idag kan mycket annat än den traditionella bokens delar ingå, till exempel ljudillustrationer, musik, filmsekvenser och interaktivitet.

Denna skrift är tänkt för dig som är i behov av e-böcker och som har upptäckt att de kan fungera på flera olika sätt. Boken du önskade lyssna på, innehöll kanske enbart text och boken du tänkte få uppläst med din talsyntes, visade sig innehålla både inlästa ljudfiler och inlästa bildbeskrivningar. För att göra det lättare för dig att välja rätt, har vi här samlat lite fakta runt de olika typer av e-böcker som finns. Skriften utkom första gången 2007.

SPECIALPEDAGOGISKA SKOLMYNDIGHETEN AUGUSTI 2008

Maritha Angermund

FAKTA OM E-BÖCKER

Skriften är framtagen av Specialpedagogiska institutet i samarbete med en arbetsgrupp som letts av Terminologisentrum (TNC). Gruppen har bestått av representanter för Bibliotekstjänst, Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB), Sveriges Läromedelsförfattares Förbund (SLFF), Föreningen Svenska Läromedel (FSL), Förbundet Funktionshindrade med Läs- och Skrivsvårigheter (FMLS).

Kort om e-boken

benämning: e-bok, elektronisk bok

definition: bok i elektronisk form

En e-bok har tidigare oftast varit en elektronisk version av en tryckt förlaga och det har därför inte varit nödvändigt att precisera att e-boken består av just text och bild. I och med teknikutvecklingen är det idag möjligt att även ha med såväl ljud som film i dessa böcker och det finns därför behov av mer beskrivande benämningar, för att man tydligt ska veta vilken slags bok som avses.

Kortfattat kan en e-bok:

- bestå av data i form av enbart text, enbart ljud, eller av text, ljud och film i olika kombinationer
- vara producerad och publicerad i olika format, till exempel pdf-format, DAISY-format, Textview-format
- vara lagrad på till exempel en cd-romskiva, ett usb-minne eller ett minneskort
- vara nedladdningsbar/nedladdad eller direktuppspelad via Internet.
- vara rent kommersiell eller framställd enligt § 17 i upphovsrättslagen

Den här skriften handlar främst om de olika typer av e-böcker som finns.

Liten ordlista

Följande begrepp kan vara bra att känna till inför din fortsatta läsning.

DAISY DAISY står för Digitalt Audiobaserat InformationsSystem. DAISY är en digital teknik som strukturerar text och annan typ av data för att göra det enklare att söka i och läsa information för en användare. Läs mer på www.tpb.se

Mp3 MPEG (Moving Picture Expert Group) Audio Layer 3, standardiserat filformat för komprimerad ljudinformation.

PDF PDF, Portable Document Format. Filformat som underlättar återgivning av dokument med bibehållen grafisk utformning i olika datormiljöer; används bl.a. av Adobe Acrobat.

Talsyntes Program som omvandlar text till tal, vilket gör det möjligt att få text på datorn uppläst.

Textview Textview är ett kostnadsfritt läsprogram som används för att läsa datorlagrade dokument, exempelvis fack- och skönlitteratur, ordböcker, handledningar och tidningar. I Textview är dokumenten organiserade som pärmar med flikar, oftast med boken som modell. Innehållsförteckning, sakregister och löpande text finns på var sin flik. Läs mer på www.tpb.se.

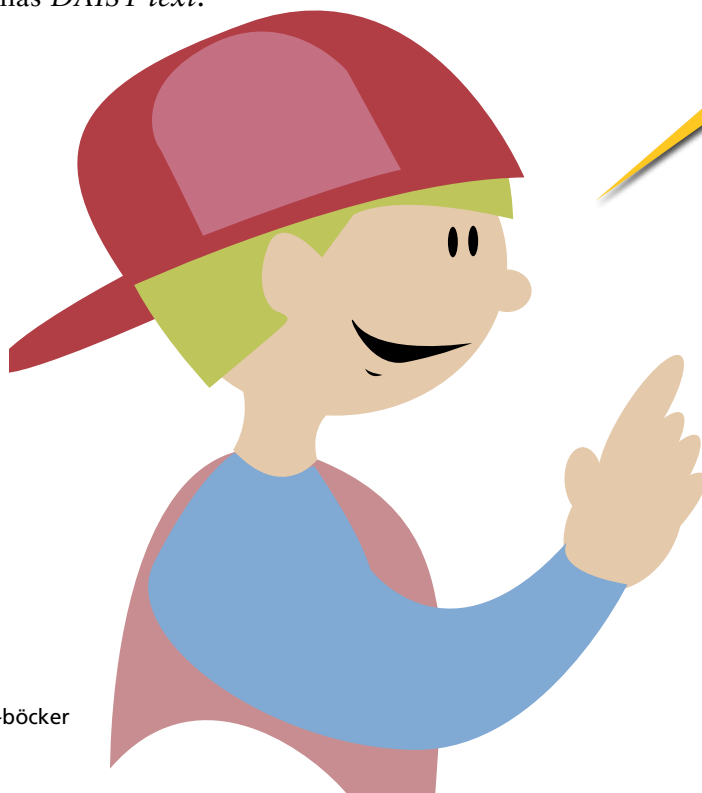
e-bok med text

benämning: e-bok med text
synonym: e-textbok
definition: e-bok bestående av textfiler

En e-bok med text (som trots namnet också kan innehålla t.ex. foton och diagram) är alltid i någon mån sök- och navigeringsbar via länkar av olika slag. Läsaren kan alltså söka sig in i texten exempelvis via en innehållsförteckning med länkade rubriker. Det går också att välja kapitel, underavsnitt, sidnummer, stycken, meningar eller att fritextsöka. Graden av sökbarhet kan variera alltefter produkt, från möjligheten att göra enkel fritextsökning till mer avancerade funktioner.

En e-bok med text framställd i DAISY-format kan också kallas *DAISY text*.

En e-bok med text i pdf-format är en digital kopia av den tryckta förlagan. Den kan oftast lånas från ett biblioteks webbplats.

e-ljudbok

benämning:	e-ljudbok
synonym:	e-bok med ljud
definition:	e-bok bestående huvudsakligen av ljudfiler

Texten i en e-ljudbok är inläst eller producerad med talsyntes och eventuella bilder, diagram och tabeller kan vara beskrivna i tal. Även andra ljud kan förekomma, så som musik och ljudillustrationer.

Ibland finns en sorts innehållsförteckning med länkar kopplade till ljudfilerna, vilket gör att läsaren kan navigera i texten trots att den är inläst. Det går till exempel att länka direkt till kapitelrubriker, underrubriker, sidnummer och styckesmarkeringar.

En e-ljudbok kan förekomma på olika lagringsmedier (t.ex. cd och dvd) och finnas i olika format (t.ex. mp3 och wav). Den kan även finnas tillgänglig via Internet, t.ex. på webbplatsen hos ett bibliotek. E-ljudboken finns då antingen som nedladdningsbar e-ljudbok, som man laddar ned för att lyssna på vid lämpligt tillfälle, eller som direktuppspelad e-ljudbok (strömmande), som spelas upp successivt i stället för när hela överföringen är klar.

Om det inte råder någon tvekan om att man talar om e-ljudböcker, behöver man inte använda prefixet e, utan kan kort och gott tala om en ljudbok.

En e-bok med ljud framställd i DAISY-format kan alternativt kallas *DAISY ljud*.

En e-bok med ljud som kan köpas i bokhandeln i form av en cd-skiva kan beskrivas som en **e-ljudbok på cd-skiva**.

e-bok med text och ljud

benämning: e-bok med text och ljud

definition: e-bok bestående av textfiler och ljudfiler

En e-bok med text och ljud kombinerar textfiler och ljudfiler, vilket innebär att ett textavsnitt kan avlyssnas samtidigt som motsvarande text visas på skärmen. I vissa av dessa e-böcker, bland annat de som är producerade i DAISY-format, är texten och ljudet synkroniserat. Parallellt med att texten läses upp markeras orden i texten med exempelvis en avvikande färg.

En e-bok med text och ljud framställd i DAISY-format kan alternativt kallas *DAISY text och ljud*.

e-bok med text, ljud och film

benämning: e-bok med text, ljud och film

definition: e-bok bestående av textfiler och ljudfiler samt filmfiler

En e-bok med text, ljud och film kombinerar textfiler med ljudfiler, men den är också kompletterad med filmsekvenser som läsaren kan länka till från texten.

En e-bok med text, ljud och film framställd i DAISY-format kan alternativt kallas *DAISY text, ljud och film*.

e-bok med text och film

benämning: e-bok med text och film

definition: e-bok bestående av textfiler och filmfiler

I en e-bok med text och film är texten kompletterad med filmsekvenser som läsaren kan länka sig till. En typ av e-bok med text och film är en så kallad länkad bok, som producerats i programmet "Länkat-Skapa", i huvudsak för döva och hörsel-skadade. I den länkade boken kan man länka sig från texten till filmen eller tvärtom. Filmen innehåller en teckenspråksöversättning av texten och man kan välja att få till exempel ett ord eller en mening i texten visad på teckenspråk.

Vad krävs för att använda en e-bok?

Vilken slags e-bok som ska väljas, bör styras utifrån läsarens behov. Hur tar han eller hon bäst till sig det lästa? Ska det vara en bok med bara text, text och ljud, text och film, eller andra kombinationer? Oavsett vilken e-bok du väljer, finns det några tekniska saker som du måste tänka på för att det ska fungera för den som ska läsa boken.

Olika slags e-böcker läses på olika sätt. Är boken i mp3-format kan den som ska läsa till exempel använda en mp3-spelare, en DAISY-spelare eller en telefon som kan läsa mp3-filer. Andra e-böcker läses i datorn. För att det ska fungera krävs att det finns ett läsprogram i datorn, något som idag oftast följer med själva e-boken. Läsprogram kan också köpas eller laddas ned gratis från Internet. Mer info om läsare finns på www.spsm.se.

När en e-bok läses lagras data på olika sätt, beroende på typ av bok och det sätt den lånats eller köpts på. Ibland laddas e-boken till exempel ned till den egna datorn, medan den andra gånger läses med så kallad direktuppspelning.

benämning: direktuppspelning

synonym: strömmande

definition: [i webbsammanhang:] dataöverföring som innebär att överföring och uppspelning av ljud eller rörliga bilder sker successivt, i stället för att spelas upp först när hela överföringen är klar
(källa: Svenska datatermgruppen)

En direktuppspelad e-bok (strömmande e-bok) finns tillgänglig via Internet, t.ex. på webbplatsen hos ett bibliotek. Boken spelas upp successivt i stället för att spelas upp först när hela överföringen är klar. Även direktuppspelning till mobiltelefoner förekommer i dag.

En e-bok som kan köpas från en nätbokhandel och laddas ner till ens egen dator och mp3-spelare kan kallas **nedladdningsbar e-ljudbok i mp3-format**.

Upphovsrätt för e-böcker

De typer av e-böcker som nämnts hittills bör ses som kommersiella produkter. De kan sägas vara ”vanliga” e-böcker som följer gängse upphovsrättsliga regler och kan lånas eller köpas av alla. Till exempel är alltså en e-ljudbok en kommersiellt tillgänglig ljudupptagning, i form av en inläst version av ett utgivet litterärt verk. Det innebär bland annat att författaren måste ge sitt tillstånd för produktionen.

UNDANTAG:

e-bok framställd enligt § 17 URL

När det gäller e-böcker finns ett undantag vad gäller upphovsrätt och det är e-böcker som är framställda enligt särskilda regler i Upphovsrättslagen (lag 2005:359 om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, § 17). Dessa böcker får produceras utan författarens tillstånd.

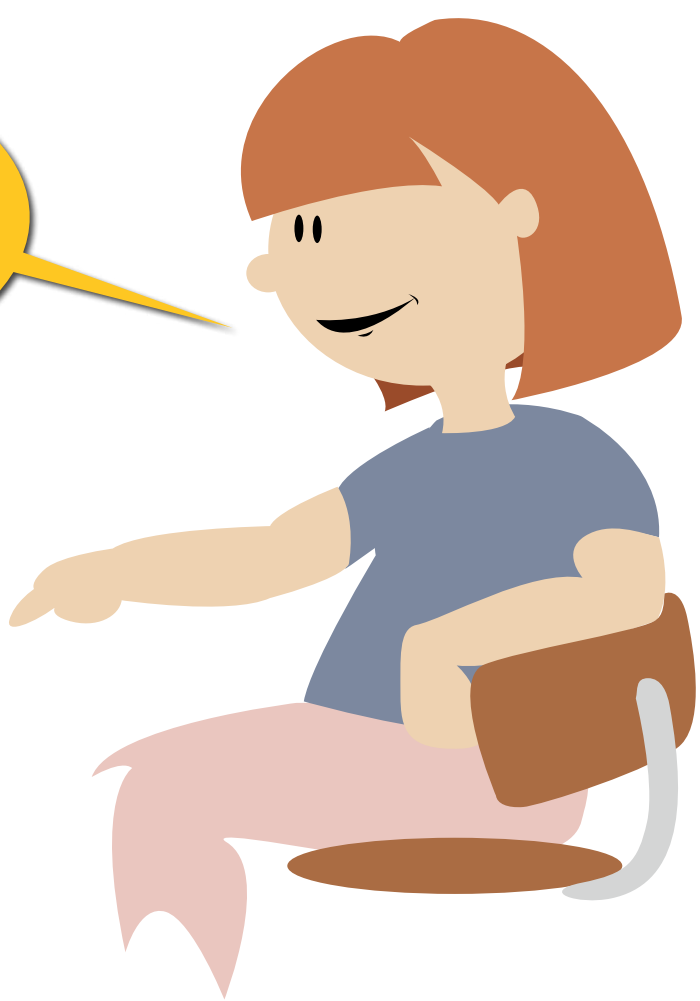
benämning: e-bok framställd enligt § 17 URL

definition: e-bok som är anpassad till och tänkt för personer med funktionshinder i form av olika läshandikapp och som är framställd i enlighet med § 17 i Upphovsrättslagen

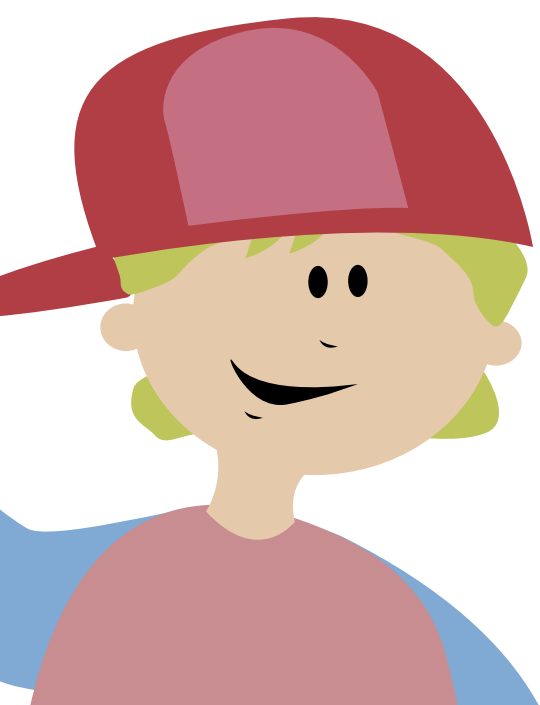
Exempelvis är alltså en e-ljudbok framställd enligt § 17 URL, en e-ljudbok som har anpassats för personer med läshandikapp och det är endast dessa personer som får låna boken. I biblioteksvärlden benämns en sådan ljudupptagning än så länge *talbok*.

Specialpedagogiska skolmyndigheten anpassar mot beställning förlagsutgivna läromedel så att de kan läsas av elever med funktionsnedsättning, med stöd av § 17. För mer information om det hänvisar vi till förteckningen Anpassade läromedel, som kan beställas eller laddas ner från www.spsm.se

DAISY med text och ljud
är en vanlig typ av e-bok som pro-
duceras och ges ut idag.

En e-bok med text, som är
särskilt anpassad för personer
med läshandikapp kan kallas
**e-bok med text framställd
enligt § 17 URL.**

Specialpedagogiska skolmyndigheten ansvarar för statens samlade stöd i specialpedagogiska frågor. Myndigheten ger råd och stöd till skolhuvudmän i deras ansvar för en likvärdig utbildning för barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning, främjar tillgången på läromedel för dessa samt driver specialskolor för vissa elevgrupper. Myndigheten fördelar också bidrag till vissa utbildningsanordnare och till vuxna med funktionsnedsättning för vissa korta studier. Myndigheten bildades den 1 juli 2008.

För information:

Telefon: 010-473 50 00

Ordertelefon: 020-23 23 00

E-post: spsm@spsm.se

ISBN: 978-91-28-00041-3 (tryckt)

978-91-28-00042-0 (pdf)

Best.nr: 74

**Specialpedagogiska
skolmyndigheten**

www.spsm.se